

FÁBIÁN LAURA

Ferenczy Múzeumi Centrum, Szentendre

Aetas 39. évf. 2024. 1. szám, 199–201.

ISSN 0237-7934

DOI 10.14232/aetas.2024.1.199-201

www.aetas.hu

Hatalomépítés Anjou-módra

Gálffy László: Anjou és grófjai. A politikai területformálódás útjai és sajátosságai Franciaországban (9–13. század). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. 2020. 268 oldal

A középkori Franciaország egyik legerősebb és legismertebb grófságának, Anjounak a politikai életéről jelentette meg monográfiáját Gálffy László. A szerző régóta kutatott témája Angers és története, a kötet, mely több korábban már publikált és átdolgozott tanulmányát is felöleli, a magyar olvasókat egy kevésbé ismert vidékre és korszakra kalauzolja el.

Gálffy könyvét tíz nagyobb tematikus egységre osztotta, és a fő szöveget egy hosszabb forrásközlés, *Az Anjoui grófok krónikájának* magyar nyelvű fordítása követi. A krónika korábban csak francia és latin nyelven volt elérhető.

Ahogy a szerző is utal rá az előszóban, Anjouról az olvasók elsősorban egy virágzó és szerteágazó dinasztíára asszociálnak, kevésbé arra a területre, a Franciaország nyugati részén elhelyezkedő grófságra, amelyről a dinasztia a nevét kapta. Pedig ennek a területnek az alapjai már a hűbéri széttagolás korszakára, a 9–10. századra nyúlnak vissza. Gálffy László célja az, hogy bemutassa a grófság ezen kevésbé ismert korai, még a francia királyi birtokokba való integrálódása előtti korszakát, a régió politikai vonatkozásaira és a hatalomgyakorlás módjaira koncentrálva.

Az első egység a terület legfontosabb folyójához, a Loire-hoz és az északról érkező normannokhoz kapcsolódik. Gálffy röviden áttekinti a támadások kronológiáját 843-tól 919-ig. Utal arra, hogy a „normann kérdés” a mai napig megosztja a kutatókat, és úgy véli, érdemes a vikingek jelenlétére differenciáltabban tekinteni. Nem csak az általuk okozott pusztításokra kell koncentrálni, hiszen már régre visszanyúló diplomáciai kapcsolatok is kiépültek a normannokkal, ahogy az is tény, hogy aktív részesei lettek a frankok mindennapjainak, illetve a régió szövevényes hatalmi harcainak. A fokozatosan letelepedő normannok telepeket hoztak létre, és intenzív kereskedelmi kapcsolatokat építettek ki. Meglepetésszerű támadásaikat alaposan előkészítették, és a flották akár több száz hajót is magukban foglaltak, míg a frank központi hatalom a védekezést főleg erődítések emelésében látta biztosítottnak. Gálffy kiemeli, hogy a támadások mögött idővel, a 860–870-es évektől stratégiaváltást lehet sejteni: immáron a területszerzés vált központi kérdéssé a normannok számára, ám ez mindig függött a helyi hatalom erősségétől is.

A második, rövidebb fejezet a normann támadások helyi szentkultuszra gyakorolt hatásait vizsgálja, főleg Szent Márton példáján. A tours-i Szent Márton apátság a Karoling kortól kiemelt szerepet töltött be az udvarban, és az Anjou grófok szorosan kötődtek az apátsághoz. Ennek legismertebb példája az, hogy a krónikák szerint Martel Geoffroy Szent Márton közreműködésével foglalta el Tours városát a 11. században, ám

Szent Márton tisztelete leginkább a 13. századtól vált jelentőssé.

A harmadik fejezetben kiderül, hogy a korszakban általánosan jellemző többköz-pontúság ellenére Anjouban Angers városa különösen kiemelkedő volt (még Saumur sem tudott a nyomába érni), többek között ideális földrajzi elhelyezkedése miatt. Ekkoriban nem volt ismeretlen jelenség a francia városokban a nagy számú birtokos jelenléte, Angers-ban mégis kiemelkedő volt a gróf szerepe. A grófok klientúráján és építkezéseiben keresztül lehet leginkább megragadni hatalomgyakorlásuk mikéntjét, ez utóbbira jó példa a város két részét összekötő híd megépítése. Ugyan az egyházi hatalom sem mondható gyengének a városban, de a 12. század második felére mégis a világi oldal vált domináns tényezővé, míg városi kommunamozgalomról aligha lehet beszélni.

A szerző a negyedik fejezetben az anjou-i grófok kapcsolatrendszerét veszi górcső alá. A királyi hatalommal szemben korábban a grófok jogai uralkodói regálékkal egészültek ki, ám az újabb kutatások úgy vélik, hogy a központi hatalom a kompromisszumok ellenére képes volt megőrizni fő szerepét. A király egyre ritkábban jelent meg a grófságban a 9. század második felétől, és bár kevés forrás áll rendelkezésre, úgy tűnik, viszonylag konfliktusmentes lehetett a viszony a gróf és a király között. A 12. században elvéve Anjouba látogató VI. Lajos és az anjou-i gróf kapcsolata összetettebb volt, és kölcsönös segítségnyújtásra is akadt példa. A grófok a pápával is igyekeztek szorosabbra fűzni a kapcsolatot, ezt mutatja, hogy II. Callixtus kétszer is ellátogatott Anjouba. A gróf-püspök viszony szintén kevés konfrontációt mutat, de érdemes felhívni a figyelmet a szerző által „csendes változás”-nak nevezett átalakulásra, mely beszédesebb lehet: a 12. század elejéig ugyan a grófok tekinthetők domináns szereplőnek, lassacskán a püspöki hatalom került előtérbe mindenféle látványos összeütközés nélkül. A 11. század kezdetétől ugyanakkor már Anjou kivül is megjelentek a grófok támogatása révén létrejött apátsá-

gok, így Beaulieu-ben vagy Vendôme-ban. Az anjou-i grófok kiegyensúlyozott kapcsolata az egyházi világgal gazdasági és szakrális téren is megerősítette hatalmukat.

Az ötödik fejezet a 9–10. századi Karoling birodalom átformálódásával párhuzamos időszakot járja körül Anjouban. Dinamikus hercegségekkel volt körülvéve (például Aquitániával), így a grófságok más kategóriába estek adminisztratív és autonóm szempontból is. Anjounak ezáltal fontos feladatot jelentett – Gálffy szavaival élve – saját önálló identitásának megteremtése. A 860-as évektől egyre többször hivatkoznak a források Anjou grófságként, és az első grófok még a korai hűbériség láncolatában mozogtak. Igyekeztek kiaknázni a házasságaikban, pontosabban feleségeik feltételezett Karoling származásában rejlő politikai lehetőségeket is. A 11. századra politikai tekintetben körvonalazódtak Anjou határai, főleg Saumur megszerzésével, de a határmezsgyéék fizikai elhatárolását II. Henrik kezdeményezte a várak kiépítésével. Fekete Fulkó alighanem a legismertebb anjou-i gróf, személyében megragadható a középkori hűbérúr lényege, aki már elkülönül a korábbi Karoling és római időkre visszanyúló érától. A grófok feleségei – már a származásuk is befolyásolta a politikai szálakat – szintén felértékelődtek. Mondhatni, a legfigyelemreméltóbb észrevétel a kutatók körében az, hogy Anjou megelőzte a királyságot az igazgatási mintájával. Ebben az időszakban jelennek meg az olyan kormányzati szereplők, mint a *prévót*-k, *vicariusok* és *minis-terek*, a *sénéchal* pozíció ezzel szemben bizonytalanabban ragadható meg a források alapján.

A hetedik rész középpontjában a területiség kérdése áll, a szerző elsőként a fogalmi változások jelentőségére tér ki. A tartományi jog (*consuetudines*) sokáig a jogrendszer alakulásával összefüggésben vitatott kérdés volt. Anjouval kapcsolatban ez a 11. század közepétől válik érdekessé, amikor a gróf birtokolta azt a (szokás)jogrendet, melynek segítségével biztosította hatalmát. A területi-

ség kérdésének egyik nehezen definiálható eleme a tipikus Karoling újítás, a *vicômte*-ok kérdése, akik a legkisebb területi egység előjárói és a grófi hatalom akadályozó tényezői voltak. A 10–12. században már egyre inkább megjelent az igény a határok pontos definiálására. Ezzel is összefüggésben a hatalomgyakorlás egyik sajátos eszközévé vált az utazó királyság intézménye, melynek során a királyok a saját váraikat használták az utak során. Gálffy végül kitér a szakirodalomban „Anjou birodalom”-ként régóta jól ismert problematikára, vagyis arra, mennyiben tekinthető tudatos folyamatnak a Plantagenêt hatalom kiépítése Skóciától a Pireneusokig, bemutatva a főbb különbséget a francia és az angolszász megközelítésben.

A nyolcadik egység az anjou-i grófok politikai reprezentációját elemzi. Anjou a Plantagenêt időszakban mindvégig biztos tartomány maradt. Ugyan a grófok beiktatása illeszkedett az aquitániai rítusok sorába, a temkezésben már az önállósodás egyes jezeit lehet megfigyelni, nevezetesen a saját alapítású apátság előtérbe helyezését. A grófok az elbeszélő forrásokban többnyire józan mértékben dicsért szereplők – mint például Jó Fulkó –, és közülük leginkább a touraine-i beszámolók informatívak Anjoura vonatkozóan.

A kilencedik fejezet a Plantagenêt–Capeting konfliktustól terhelte 12–13. század eleji Anjouba viszi tovább az olvasót, mely egyre inkább érintetté vált a dinasztiaiák közti harcokban. Ebben az időszakban még megőrizte stabilitását, de Oroszlánszívű Richárd uralmát követően szinte minden évre jutott a fegyveres összecsapásokból. Az anjou-i nemesek Guillaume des Roches, Anjou *sénéchaljának* hathatós vezetésével foglalhatták vissza a Plantagenêtektől a grófságot. Gálffy ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy Földnélküli János király esélyei nem voltak teljesen reménytelenek a visszafoglalásra 1213-ban, de a korszakban jellemző „uralkodói felvonulás” mint elrettentő stratégia hatékonynak bizonyult, és Lajos herceg jelenléte elriasz-

totta a fenyegetők táborát Roche aux Moines váránál.

Végül a tizedik, zárófejezet ismét a Loire fontossága köré szerveződött, egyben keretbe foglalva a kötetet. A folyó kapcsán kiderül, hogy itt is a grófok játszották a vezető szerepet, legyen szó a kikötői erődítés kiépítéséről a Maine-torkolattól nem messze, vagy a legfontosabb átkelő – a Les Ponts de Cé – hídvámjának birtoklásáról és nem utolsósorban arról, hogy a grófok szava volt döntő a folyóra vonatkozó szabályokban.

Egy csekélységnek tűnő kritikai észrevételt tennék: az Anjou vidékén a szerzőnél kevésbé járatosabb olvasó számára érdemes lett volna a függelékben akár több térképet közölni a régióban történő könnyebb eligazodás végett. Többek között azért is, mivel a könyvben megjelent két térkép közül a színes változat helynevei sajnos néhol nehezen olvashatók.

Gálffy alapos elemzéséből kiderül, hogy a középkori Francia Királyság történetében Anjou központi szerepet töltött be. Stabilitását a konfliktusoktól terhelte időkben is megtudta őrizni, e ponton az anjou-i grófi hatalomgyakorlás hatékonyságát is érdemes kiemelni. Nem csupán Angers városához kötődő szoros kapcsolatuk, de a grófok kapcsolati hálója és a politikai életben a komolyabb törések hiánya együttesen eredményezte a befolyásos grófság kiépülését. A fejezetek külön-külön is megállják helyüket önálló elemzéseként (ahogy korábbi publikációként meg is jelent egy részük), de a kötetet végigolvasva összeáll egy kép Anjou sokszínű és igencsak összetett – meglehetősen bonyolult – világáról a normann támadásoktól a 13. század elejéig. A szerző nagy időintervallum feldolgozását vállalta magára, és noha sok esetben utal arra, hogy ennek következtében nem tud minden részletét kifejteni, az olvasó egyetlen pillanatra sem kételkedik abban, hogy Gálffy otthonosan mozog a középkori Anjou minden szegletét érintő kérdésekben.